

Violeta Moretti – Tara Pavlović

Čudesni svjetovi Geralda od Walesa – prijevod i komentar odabranih ulomaka iz djela *Topographia Hiberniae*

Pregledni rad

Review article

UDK 821.152.1Cambrensis, G.“11“

<https://doi.org/10.32728/tab.17.2020.16>

U radu se, nakon kraćega filološkog uvoda, donosi prvi prijevod na hrvatski jezik s latinskoga izvornika ulomaka iz djela *Topografija Irske* velško-normanskoga arhiđakona Geralda od Walesa. Giraldus Cambrensis, pravim imenom Gerald de Barry, istaknuta je intelektualna, crkvena i politička ličnost s kraja 12. i početka 13. stoljeća, a njegova trodijelna knjiga opisuje, među ostalim, krajolik, biljke i životinje Irske te donosi priče o čudesima i zabilješke o ljudima tih krajeva. Prevedeni odlomci dovode nas upravo pred neobičnu irsku faunu i čudne prizore ljudi o kojima pripovijeda Gerald, no još i više od toga živo predočuju osobit imaginativni svijet koji zatječemo u tome djelu snažnoga interpretativnog potencijala.

Ključne riječi: Giraldus Cambrensis, Gerald od Walesa, *Topographia Hiberniae*, *Topografija Irske*, srednji vijek, čudesa

1. UVODNO SLOVO

Topografija Irske (*Topographia Hiberniae* / *Topographia Hibernica*) tek je jedno od brojnih djela istaknutoga povjesničara i velško-normanskog arhiđakona Geralda od Walesa¹ (oko 1146. – oko 1223.), ali je istovremeno i najutjecajniji njegov tekst. Građu za nju prikupio je tijekom svojih dvaju uzastopnih posjeta Irskoj. Otok prvi put posjećuje 1183. – 1185.

1 Za detalje života i popis djela vidi npr. Dimock 1867: IV-X, Wright 1905, Butler 2005.

te potom iznova od travnja 1185. do Uskrsa 1186., kada se posvećuje istraživanju prirode i podrijetla prvih stanovnika te prikupljanju dojmova i svjedočanstva,² na temelju čega je 1187. u rodnome Walesu djelo priveo kraju.³ *Topografija* je sastavljena od tri knjige, koje donose novine o tom „najudaljenijem otoku”, otkrivaju čuda njegove prirode, podrijetlo plemena koja ondje obitavaju te običaje.⁴ Prva knjiga govori o geografskom položaju Irske, njezinu biljnom i životinjskom svijetu, a uspoređuju se istok i zapad otoka. Druga knjiga opisuje čuda i čudesna mjesta Irske te se predstavljaju slavna djela irskih svetaca i njihove vrline. Treća pak tematizira prve stanovnike otoka te razne doseljenike različitih etnija i donosi pristrane opise normanskoga pokoravanja Irske.

Veći dio Geraldove građe navodno (kako sam navodi u predgovoru) potječe iz promatranja i usmenih izvješća, ali za pisanje trećega dijela služio se i irskim kronikama, čiji stil smatra grubim i nenjegovanim, a biranje upotrebljive građe uspoređuje s traženjem dragoga kamena u pijesku na plaži.⁵ I kratak uvid u djelo činim razvidnim da *Topografija* obiluje teološkim iskazima i alegorijskim moralizacijama te citatima ranijih pisaca, ali i, kako piše O’Meara u predgovoru svomu prijevodu, legendarnim izvješćima o drugim zemljama, neselektivnom učenošću svih vrsta i vrlo izraženim hvaljenjem engleskoga kralja Henrika II i njegovih sinova.⁶

2 Dimock 1867: V; Hayden 1935: 104.

3 Dimock navodi da je djelo Gerald počeo pisati nakon Uskrsa 1186., a dovršio ga 1187. godine te da se njegovim javnim čitanjem u Oxfordu poslužio kao prilikom za samopromociju (cf. Dimock 1867: V). Međutim, konačna inačica djela dvostruko je duža jer je Gerald u nekoliko navrata nadopunio i redigirao tekst (O’ Meara 1982: 3).

4 „Terrarum enimvero remotissimarum tam qualitates quam situs saltem a longe speculari, et abditus ab antiquo proprietates evolvere, rerumque omnium fere, quas vel mundo majori ad ornatum, vel minori ad usum natura produxit, tam naturas quam defectus enodare, necnon et naturae ipsius excursus tam stupendos explicare, variarumque gentium originalem a puncto lineam ducere, hominumque mores nosse multorum, et quoniam tarda et infirma est terra quam gerimus, parte nostri meliore mundum universum, mundique causas vel mente percurrere, et omnia in promptu habere, studiosis animis non ultima laus est.” (Giraldus 1867: 7).

5 „In duabus primis nullam prorsum ex scriptis Hibernicis evidentiam, nullum penitus inveni, praeter ipsam inquisitionis diligentiam, extrinseci juvaminis adminiculum. In tertia sola, de habitatoribus insulae, et gentium origine, aliquam ex eorum chronicis contraxi notitiam. Verumtamen ea quae ab ipsis diffuse nimis et inordinate, magnaque ex parte superflue satis et frivole, rudi quoque et agresti stilo congesta fuerant, non absque labore plurimo, tanquam marinas inter arenas gemmas eligens et excipiens, elegantiora quaeque praesenti volumine quanto compendiosius potui lucidiusque digessi.” (Giraldus 1867: 8).

6 O’ Meara 1982: 3.

Na ovome mjestu nećemo ulaziti u kontradikcije oko vjerodostojnosti povijesnih i etnografskih podataka, kao ni u političke implikacije njegova pisanja⁷. Recimo tek da je, od trenutka kada je napisana, *Topografija Irske* pažnje vrijedno književno djelo, u prilog čemu svjedoči i brojnost sačuvanih rukopisa, od kojih su mnogi bogato iluminirani. Ona se ne može promatrati kao studija vjerodostojnoga historiografa, ali svakako ostaje knjigom visokopozicioniranoga svećenika koji je u svojim opisima iskoristio mitologiju i folklor Irske, ali i bestijarije i enciklopedije čudesa za poticaj drugima da žive prema kršćanskim načelima. Vrline i poroci u njegovu djelu prikazani su upečatljivim slikama prema alegorijskom načelu *aliud dicitur, aliud demonstratur*⁸, a u tom kontekstu zapaža se Geraldova uporaba opisa pojedinih životinja kao alegorija za pojedina ljudska ponašanja, pri čemu likove životinja uvodi kako bi poučio čitatelje ispravnom vjerskom životu. Međutim, materijali koje autor preuzima iz bestijarija, gdje primjeri iz životinjskog svijeta ukazuju na ispravan kršćanski život, također zavrjeđuju posebnu studiju.

2. ČUDESNI SVJETOVI GERALDA OD WALESA

Prijevod koji slijedi temelji se na latinskome izdanju koje je kritički priredio James F. Dimock te ga je pod naslovom *Giraldi Cambrensis Topographia Hibernica et Expugnatio Hibernica* prvi put izdao 1867. godine u Londonu.⁹ Ulomci koje donosimo u prijevodu pripadaju drugoj knjizi, *Distinctio secunda, De mirabilibus Hiberniae et miraculis*, koja je u potpunosti posvećena neobičnostima i čudesima Irske, što autor i najavljuje na njezinu početku riječima *Nunc ad ea, quae contra naturae cursum edita digna stupore videntur, calamum vertamus*. Stvari su to, dakle, protuprirodne i začudne. Ta je čudesa i neobičnosti dijelom proizvela priroda (*quae per se miranda, sui que novitate conspicua, in his terrarum finibus natura reposuit*), dočim su

7 Geraldovo pisanje o Ircima naišlo je na mnoge osude, osobito u kontekstu razvijanja irskoga nacionalnog bića ili njegova negiranja. Cf. npr. Hayden 1935: 104. Za nove pristupe u promišljanju Geraldove osobe i djela v. Bartlett 2006, Henley – McMullen 2017, a cf. i Dimock 1867: 62.

8 Cf. Eco 2007: 66.

9 Dimock je u pripremi kritičkoga izdanja upotrijebio tri rukopisa prvog izdanja *Topografije*, tri rukopisa drugog, četiri rukopisa trećeg izdanja te dva rukopisa četvrtog izdanja. Od rukopisa prvog izdanja *Topografije* najstariji se čuva u Cambridgeu u Sveučilišnoj knjižnici (MS Mm 5, 30), a kako se pretpostavlja da je nastao u 12. stoljeću, Dimock zaključuje kako je upravo taj rukopis transkripcija Geraldove originalne *Topografije* uz brojne pogreške (cf. Dimock 1867: XI-XXVIII).

neka među njima djela svetaca (*sanctorum meritis egregie nimis et valde miraculose gesta sunt*). Priroda se pritom doživljava kao očitovanje Božjega djela, a kako Bogu kao gospodaru prirode ništa nije nemoguće, on prirodu oblikuje kako želi. Bog je čudesan u svojim svecima¹⁰, piše Gerald, referirajući se na psalam 67, 36, i dodaje, velik u svemu što čini. A svoja je čuda iskazao na zemlji. Druga knjiga Geraldove *Topografije* tako očituje duboku povezanost s prirodom, čija je snažna moć teško spoznatljiva i nadilazi ljudski razum. Protu-prirodna očitovanja u njoj dokaz su božanske moći da čini i oblikuje svijet po vlastitu nahođenju. Odras je to, prema našem mišljenju, duboke religioznosti, gdje veza čovjeka i prirode privodi k religijskom i možebitnom mističkom iskustvu.

Međutim, postavlja se pitanje progovara li ovaj tekst o općem uvjerenju srednjovjekovnoga čovjeka u čudo i čudesno, o onome što se još od Huizingine velebne studije pa do našega vremena smatra djetinjom naivnošću. Nipošto se ne želimo prikloniti potonjemu sudu jer Gerald, svjestan moguće kritike, u predgovoru drugoj knjizi ističe kako pažljivo bira građu koju će prenijeti, a područje bavljena ograničuje na čudesa sa zapada jer su ona s istoka već zapisana.¹¹ Čitatelja, a prema Gerald u ima i takvih koji bi mogli osuditi novotarije o kojima piše, uvjerava da neće zapisati ništa što bi se činilo nemogućim ili smiješnim. Uz Božju pomoć tvrdit će samo ono što procijeni istinitim, uključujući i ono u što se uvjerio vlastitim iskustvom, ono pak što nije vidio, i što mu je teže vjerovati, samo će prenijeti. Pripovijesti za koje je dobio autentična svjedočanstva više osoba i za koje ima očevice tako prihvaća kao istinite, ali uključuje i one za koje su svjedočili drugi, a koje procjenjuje vjerodostojnima.

Takav tip kritičkoga odmaka i pažljive procjene koji Gerald očituje i u ostatku knjige, gdje građu prenosi kao vjerodostojnu ili pak iskazuje razne stupnjeve sumnje, vrijedilo bi pažljivije propitati u kontekstu intelektualne sfere kojoj je autor pripadao. Gerald inzistira na istinitosti čudâ i neobičnosti koje bilježi, no istovremeno ne uspijeva odoljeti živim, privlačnim slikama i prizorima imaginativnoga duha žitelja dvanaestostoljetne Irske. Kao historiograf pak nastoji verificirati sadržaje, potkrijepiti ih brojnim svjedočanstvima i kritički procije-

10 Ps. 67, 36: *Mirabilis Deus in sanctis suis*.

11 Ovdje je očita referenca na *De rebus in Oriente mirabilibus*, anglosaksonsku srednjovjekovnu enciklopediju monstroznih rasa, o čemu v. Mittman 2003.

niti njihovu istinitost te radije piše istinu pa makar ona bila neobična, nego da prenosi podatke u čiju vjerojatnost nema sumnje (*cf. ... historia veritati non parcat, potiusque vera quam verisimilia sectatur*). Čudo je tako u Geraldovo vrijeme živa mogućnost, odraz Božje nazočnosti na zemlji – u prirodi i čovjeku – a pažljiva procjena vjerodostojnosti na koju ukazuje Geralda pred njegovom publikom afirmira i kao historioografa i kao klerika koji poznaje puteve Gospodnje.

2. 1. PRIJEVODI

TOPOGRAPHIA HIBERNIAE

KNJIGA DRUGA, O NEOBIČNOSTIMA I ČUDIMA IRSKE

II. IV. O dva otoka, od kojih na jednomu nitko ne umire, a na drugi ne stupa životinja ženskoga spola

Na sjeveru Munstera postoji jezero¹² u kojemu su dva otoka, jedan veći, a drugi manji. Na većemu se nalazi crkva u kojoj se štuje od davnina, a na manjemu je pak kapela u kojoj revno služi nekoliko zakletih celibanata, koje nazivaju štovateljima raja ili božjim štovateljima. Na veliki otok nikada nije mogla doći žena pa ni kakva životinja ženskoga spola, a da odmah ne umre. Ovo se provjerilo mnogo puta na psima i mačkama, i na drugim životinjama toga spola, koje bi slijedom te opasnosti često ugibale čim bi ih dovezli. Neobičnost su ondje i ptice, jer dok se mužjaci gnijezde posvuda po otočnom grmlju, ptice drugoga spola nadlijećući ondje ostavljaju svoj par, i kao da znaju za njegovo svojstvo, taj otok izbjegavaju kao kugu.

Na manjem otoku nitko nikada nije umro niti je mogao umrijeti prirodnom smrću. Zato se i naziva Otokom živih. Ipak, njegove stanovnike katkad pogodi smrtonosna bolest te tada žalosno kopne sve do posljednjeg daha. Kada osjete da više nema nade, da im ne preostaje životne energije, i kad ih, pošto izgube zdravlje, toliko zahvati slabost da više žele umrijeti nego živjeti život mrtvacu, daju se odvesti lađom na veći otok. A tamo, čim dotaknu tlo, istog trenutka predaju dušu.

12 Jezero, Loch Cre, u Tipperaryju danas je isušeno, a močvara na njegovu mjestu naziva se Monaincha 'otočna močvara'; u blizini se nalaze ruševine samostana (Forester – Wright 2000: 34).

Čini mi se da ovo treba zabilježiti jer su na početku prve knjige *Povijesti skolastike*¹³ spomenuti stanovnici Otoka živih. Ondje se govori i o drvu sunca – tko se hrani njegovim plodovima, kao što je kralj Aleksandar napisao Aristotelu, neizmjerljivo si produljuje život.

A u Ulsteru ima i neko groblje, i sveto mjesto, posvećeno dugotrajnim boravkom svetaca. Ni onamo se ne pripušta ženski rod. Onamo nevjesta ne slijedi muža, već se na tom mjestu razdvajaju te se ne mole zajedno i na tom su mjestu osuđeni na odvajanje. Tamo će pijetao ući bez kokoši i, što je neobično vidjeti, kada unutra pronađe kakvu hranu, glasom doziva družicu, no ne uspijeva ju navesti da uđe.

Na sjeveru Britanije ima jedan otok koji nazivaju i Svetim otokom, a žene ondje ne rađaju. Ipak, mogu zanijeti i, kad zatrudne, prirodno bujaju sve do trenutka poroda. A kada je vrijeme blizu, odvezu li ih na drugi otok, rađaju po volji prirode. Ukoliko ih se slučajno zadrži na Svetom otoku, kao što se nekoliko puta dogodilo u svrhu pokusa, trpe nepodnošljive muke i bol gotovo do smrti sve dok ih ne pošalju s otoka.

II. V. O otoku, čiji jedan dio posjećuju dobri, a drugi dio zli duhovi

Na ulsterskom području postoji jezero u kojemu se nalazi otok podijeljen na dva dijela. Na jednom dijelu nalazi se crkva osobite svetosti, uzorita i lijepa te neusporedivo slavna zbog brojnih posjeta anđela i čestih dolazaka svetaca. Za drugi dio otoka, koji je pun oštrog stijenja i strašan, priča se da je dodijeljen samo demonima – i gotovo je uvijek izložen vidljivim gomilama zlih duhova i njihovim ritualima.

Taj dio otoka ima devet jama. Ako bi tko slučajno prenoćio u jednoj od njih – a poznato je da to iskusili neki nesmotreni ljudi – odmah bi ga šćepali zli duhovi i cijelu noć ga mučili tako teškim mukama, te tolikim, takvim i neizrecivim neprestanim mučenjima vatrom i vodom, da bi mu po dolasku jutra preostalo tek malko života u sirotom tijelu.

Tko je tim mučenjima, kako kažu, jednom podvrgnut u ime kazne, a ne počini neki veći grijeh, neće više podnositi paklenske muke. To mjesto pak stanovnici nazivaju Čistilištem svetog Patrika.¹⁴ Kako je naime

13 *Povijest skolastike* napisao je Petrus Comestor u 12. st. (cf. DCO 2006).

14 Za raspravu o lokaciji v. bilješku 68 u Forester - Wright 2000: 35.

svetac raspravljao s nevjernim pukom o paklenskim mukama za izopačene, o istinskom životu nakon smrti i vječnom životu izabranih, da bi to što čvršće utisnuo u neuke umove nevjernikâ očitim znakom vjere, tako nove i tako neuobičajeno drugačije, postigao je posredstvom uspješne molitve da se to mjesto stvori na zemlji kao velik i divljenja vrijedan te tvrdoglavom narodu vrlo koristan spomen i jednoga i drugoga.

II. VI. O otoku na kojem nepokopana ljudska trupa ne trunu

Ima jedan otok nazvan Árainn, na zapadu Connachta, a kažu da ga je posvetio sveti Brendan¹⁵. Tamo se ljudska tijela niti pokapaju niti trunu, već položena i izložena pod otvorenim nebom ostaju cijela. Ljudi tamo s čuđenjem gledaju i prepoznaju djedove, pradjedove i prapradjedove i dugi niz svojih predaka. Ondje ima još nešto vrijedno pažnje – dok čitava Irska iznimno obiluje miševima, na tome otoku nema nijednoga miša. Tu se nijedan miš niti okotio niti dovezen živi. Ako bi slučajno kojega donijeli, odmah bi se hitrim trkom bacio u najbliže more, a ukoliko bi pritom bio spriječen, odmah bi uginuo.

II. IX. O velikom jezeru čudesnoga podrijetla

U Ulsteru postoji golemo jezero, dugačko 30 milja i 50 milja široko, iz kojega istječe prelijepa rijeka koja se zove Bana i ulijeva se u sjeverni ocean.¹⁶ Tu se ribari češće žale na previše ulovljene ribe i na poderane mreže nego li na nedostatak riba. Ondje je u naše vrijeme pronađena riba, ali ne morska, već iz jezera, koja je izgledom nalikovala lososu. Bila je toliko velika da se ni na koji način nije mogla odvući ni odnijeti čitava te su je u dijelovima nosili kroz pokrajinu.

To je jezero, kako kažu, nastalo neobičnom nesrećom. Ona zemlja koja je sada ondje prekrivena jezerom od davnih je vremena bila domom izrazito pokvarenom narodu. A bili su osobito nepopravljivo odani grijehu snošaja sa životinjama, više od svih drugih irskih naroda.

15 Sveti Brendan bio je irski svetac (5./6. st.) slavan zbog legendarnih putovanja po Atlanskom oceanu (EB). Zanimljiv je podatak koji donose Forester i Wright o tome da je Gerald pogrešno smjestio ovu legendu na Árainn (eng. Aran) umjesto na otok Inisgluair u grofoviji Mayo (Forester – Wright 2000: 36).

16 Loch nEachach ili Lough Neagh, na granici Antrima i Londonderryja, najveće je jezero u Sjevernoj Irskoj. Legendu o potapanju jezera, koja se smješta u 62. g. n. e., bilježi i Tígerach, najstariji irski analist (Forester – Wright 2000 : 39). Gelski folklor bilježi i druge verzije priče, od kojih u jednoj Eochaidh bježi sa svojom mladom pomajkom, te na koncu, kao i u Geraldovoj anegdoti, pogiba u potopu nakon što izvor ostaje nepoklopljen.

Poznata izreka iz ustiju naroda kazivala je da je, čim bi tko ostavio otvorenim bunar u toj zemlji (a iz strahopoštovanja prema barbarskom praznovjerju držali su ga poklopljenim i zapečaćenim), voda odmah provalila takvom poplavom da je istovremeno i potopila i izbrisala čitavu tu pokrajinu i narod. Jednom se dogodilo da je neka mlada žena došla do bunara kako bi zahvatila vode. Nakon što je napunila posudu, ne zatvorivši bunar, uzrujano je otrčala do sina, kojeg je čula kako plače neda-leko od bunara, gdje ga je ostavila. I budući da je glas ljudi glas Boga, dok je žurila natrag k bunaru, iz nabujalog izvora izbio je takav vrutak da su i ona sama s dječakom, i čitav narod i stoka potopljeni u jednom satu, kao u nekakvom mjestimičnom i pokrajinskom potopu. I kako je čitavo lice plodne zemlje prekrila množina vode, načinila je trajno jezero – kao da je Stvoritelj prirode osudio zemlju, kao sramotnu svjedokinju zločina protiv prirode nedostojnom za život ne samo prvotnih, već i svih kasnijih stanovnika.

Moguć dokaz toga događaja je što ribari na tom jezeru kad je vedro vrijeme pod vodom jasno vide crkvene tornjeve, koji su prema običaju te zemlje vitki i visoki, čak i okrugli, i često ih pokazuju strancima na proputovanju, koji se čude uzroku te pojave.

Na vrlo sličan način je područje Pentapolisa zbog gnusnoga zločina pretvoreno u jezero od pakline koje se zove Mrtvo ili Jalovo more, jer u njemu ne mogu živjeti ni ptice ni ribe ni bilo što drugo. Prvo je zemlja spaljena sumpornom vatrom poslanom s nebesa, a zatim je potopljena vječitom poplavom. I tako je, zbog veličine prijestupa, uništena dvostrukim razaranjem.

II. X. O ribi s tri zlatna zuba

Nedugo prije dolaska Engleza na otok u Ulsteru je kod Carlingforda pronađena vrlo velika i neobična riba.¹⁷ Između ostalih neobičnosti kažu da je imala tri zlatna zuba (težine pedeset unca). Pretpostavio bih da su zubi tek nalikovali zlatu, više sjajem nego li svojstvom, i da su možda zlaćanom bojom naviještali zlatno vrijeme i skoro osvajanje. I u naše vrijeme, u Velikoj Britaniji, u Durhamskoj šumi pronađena je i uhvaćena košuta koja je imala sve zube zlatne boje.

17 Forester i Wright ukazuju na starije izvore i neke inačice ove zgode (Forester – Wright 2000: 40), uključujući djelo Johna Lyncha *Cambrensis eversus*, koji u šestom poglavlju donosi stariju legendu u kojoj kit s tri zlatna zuba isplivava na obalu. Zubi se spominju i u irskim kronikama, koje specificiraju njihovu težinu od 50 unca.

II. XX. O bradatoj ženi s grivom na leđima

Duvenald, kralj Limericka, imao je ženu koja je imala bradu sve do pupka, a imala je i i grivu iznad vrata pa niz kralježnicu, kao u jednogodišnjeg ždrebeta, i to prekrivenu kosom. Ta žena, nakazna na dva načina, koja ipak nije bila hermafrodit, već je u drugim pogledima imala ženska svojstva, uz podsmijeh i na čuđenje promatrača često je pohađala vijećnicu. Dlaka na kralježnici nije ju povezivala ni s jednim rodnom; bujnu je bradu pak nosila prema običaju svoje domovine, no ne i kako priliči ženi.

U naše vrijeme u Connachtu je viđena žena koja pohađa vijećnicu, a imala je i muške i ženske osobine, i bila hermafrodit. Imala je bradu s desne strane lica nad obje usne pa do pola brade, poput muškarca, gustu i dugačku, a s lijeve strane lica, zajedno s dijelom usta i brade, bila je glatka lica kao u žena i sasvim bez dlaka.

II. XXI. O životinji koja je bila napola bik, a napola čovjek

U području Wicklowa, u vrijeme kada je Mauricije, Geraldov sin¹⁸ posjedovao tu zemlju i dvorac, viđen je monstrozno čovjek, ako ga je uopće ispravno nazvati čovjekom. Čitavo je njegovo tijelo bilo ljudsko, osim udova koji su bili goveđi.¹⁹ Od zglobova kojima se povezuje ruka sa šakom i noga s potkoljnicom njegovi udovi imali su oblik goveđih papaka. Njegova glava bila je sasvim bez kose, nagrđena čelavošću, kako na zatiljku tako i sprijeda - umjesto kose imao je rijetko vunasto paperje na nekoliko mjesta. Oči velike, i okruglošću i bojom kao u bika. Lice mu je bilo ravno sve do usta, a umjesto nosa, osim dvaju otvora za nozdrve, nije imao nikakva izbočenja. Nije mogao govoriti. Umjesto govora, mukao je kao bik. Dugo je odlazio u Mauricijevu vijećnicu, svaki dan dolazeći na ručak, a ono što mu se dalo za objed ustima je prinosio uz pomoć rascjepa među papcima, kojima se služio kao rukama.

Pošto se mladež iz dvorca vrlo često rugala Ircima što su s kravama izrodili takve kao što je on, potajno su ga njegovi vlastiti ubili iz zloće i omraženosti, što nije zaslužio.

¹⁸ Mauricije Fitz-Gerald bio je sin Neste i Geralda Windsora, odnosno brat Geraldove majke. Sudjelovao je u normanskom osvajanju Irske. Navodno je dobio područje Wicklowa 1174. godine (Dimock 1867: 108).

¹⁹ Zanimljivo tumačenje Geraldovih poluljudi-poluživotinja u kontekstu njegova miješanja podrijetla daje Asa Simon Mittman (Mittman 2003).

Nedugo naime prije nego su Englezi došli na otok, iz snošaja čovjeka s kravom, što je grijeh kojemu je taj narod osobito odan, u brdima Glendalougha krava je okotila ljudsko tele. Skoro da bi povjerovao da je opet rođen polubik-polučovjek! Nakon što je skoro godinu dana među drugom teladi sišući mlijeko slijedio majku, ipak je, budući da je imao više ljudskih osobina nego životinjskih, naposljetku preseljen u ljudsko društvo.

No može li se ubojica ove životinje nazvati čovjekoubojicom? Tko će povezati monstroznu, nerazumnu životinju, koja nema sposobnost ni mišljenja ni govora, s rodom razumnih bića? No tko će životinju koja je uspravljena, koja se smije, dvonoga je, odvojiti od ljudskih osobina? Zar nije priroda čovjeku dala uzvišeno lice i zapovjedila mu da gleda u nebo?²⁰ Ali treba opravdati to odstupanje od normalnog i više se treba bojati osvete prirode nego o njoj raspravljati.

II. XXII. O jelenskoj kravi

U naše vrijeme, kod Chestera u Britaniji jelen je zajašio kravu. Iz toga je nastala jelenska krava. Prednjim dijelom, sve do slabina, bila je govedo; od kukova do repa, pa potkoljenice i stopala, bili su jelenji, i krznom i bojom. Budući da je više naginjala stoci nego divljoj životinji, ostala je u stadu.

II. XXIV. O lavu koji je zavolio ženu

U Parizu sam vidio lava kojega je neki kardinal poslao kao lavića, tada dječaku Filipu, sinu kralja Luja.²¹ Lav je običavao imati odnose s jednom šašavom djevojkom koja se zvala Ivana. A ako bi koji put pobjegao iz kaveza i bio toliko uznemiren da mu se nitko nije usudio prići, pozvali bi Ivanu i ona bi ublažila njegovu ljutnju i zloću. Umiren ženskim zavodjenjem, pratio ju je kamo je htjela i odmah bi zamijenio sav bijes ljubavlju. I jedna i druga zvijer zaslužuju sramotnu smrt! Ipak, nisu se samo u moderno vrijeme događali takvi zločini, već je i u staro doba, koje je bilo hvale vrijedno zbog veće nevinosti i jednostavnosti, bilo ljaga takvih sramotnih prijestupa. Zato je i napisano u Levitskom zakonu: „I ako koja žena pristupi bilo kojoj životinji i legne pod nju, ubij ženu i životinju: svakako ih treba usmrtiti; krv njihova

20 Ovidije, *Metamorfoze*, I, 85.

21 Misli na Filipa Augusta, sina Luja VII, koji je Francuskom vladao od 1180. do 1223. godine (cf. Forester – Wright 2000: 48).

neka je na njima.²² Zapovjedbno je da se životinju ubije ne zbog krivnje, od koje je iskupljuje bestijalnost, već kao trajan spomen, koji priziva umu veličinu zločina. Također, prema mišljenju mnogih, zgoda o Pasifaji, koja je zavoljela bika, nije priča nego se stvarno dogodila.

3. ZAKLJUČAK

Ulomci koje smo predstavile tek su dio golemoga imaginativnoga blaga srednjovjekovne književnosti na latinskome jeziku, koje zavrjeđuje da ga se iznova čita, valorizira, pa i prevodi. Riječ je o tekstovima koji zazivaju raznorazna nova iščitavanja – ne samo u kontekstu latinske filologije i historiografije te povijesti književnosti, već i kao svjedočanstvo intelektualne povijesti Europe, rodniĸ odnosa i dr. No one su i zanimljiv, sugestivan tekst, u kojemu je priroda animirana na načine koji nadilaze razum i kroz čudo i čudesno aktiviraju ljudski *intellectus*. Stoga je i ovaj prijevod ulomaka, zasad prvi na hrvatskome jeziku, ponajprije poticaj znanstvenoj javnosti da priđe tekstu ovoga srednjovjekovnoga autora i prepusti se njegovim, iz naše perspektive, uistinu čudesnim i fantastičnim svjetovima.

22 Levitski zakonik XX, 16. Biblija 2016: 130.

LITERATURA**BARTLETT 2006**Robert Bartlett, *Gerald of Wales: A Voice of the Middle Ages*, Stroud 2006**BIBLIJA 2016***Biblija, Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Rijeka 2016.**BUTLER 2005**H. E. Butler, *The autobiography of Gerald of Wales*, Woodbridge 2005.**DIMOCK 1867**James F. Dimock, Preface i-cvi, u *idem* (prir. i ur.) *Giraldi Cambrensis Topographia Hibernica et Expugnatio Hibernica*, London 1867.**ECO 2007**Umberto Eco, *Umjetnost i ljepota u srednjovjekovnoj estetici*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb 2007.**FORESTER – WRIGHT 2000**Thomas Forester (prev.), Thomas Wright (revidirao i dodatno opremio bilješkama), *Giraldus Cambrensis – The Topography of Ireland*, Cambridge, Ontario 2000.**GALIĆ KAKKONEN 2008**Gordana Galić Kakkonen, Čistilište svetog Patrika u Lough Dergu, *Crkva u svijetu* 43 (1), 2008.**GERALD 1861–1891**Gerald of Wales. *Opera*. J. S. Brewer, J. F. Dimock, G. F. Warner. (ur.) London 1861–91.**GIRALDUS 1867***Giraldi Cambrensis Topographia Hibernica et Expugnatio Hibernica*, prir. i ur. James F. Dimock, London 1867.**HAYDEN 1935**Mary T. Hayden, *Giraldus Cambrensis, Studies: An Irish Quarterly Review*, 24 (93), 1935.**HENLEY – McMULLEN 2017**Georgia Henley i Joey McMullen, eds., *New Perspectives on Gerald of Wales*, University of Wales Press, 2017.**HOSU 1977**Stjepan Hosu, Srednjovjekovna latinska književnost, u *Povijest svjetske književnosti*, knj. 2, ur. Vladimir Vratović, Zagreb 1977.**LYNCH 1848**John Lynch, *Cambrensis Eversus*, prev. Kelly Mathew, Dublin 1848.

MITTMAN 2003

Asa Simon Mittman, *The Other close at hand: Gerald of Wales and the 'Marvels of the West'*, u Bettina Bildhauer i Robert Mills (ur.) *The Monstrous Middle Ages*, Toronto-Buffalo 2003.

MOODY – MARTIN 2003

Theodore William Moody i Francis Xavier Martin, *Povijest Irske*, prev. Vedran Pavlić, Zagreb 2003.

NEVILLE 1992

Peter Neville, *A traveller's History of Ireland*, Gloucestershire 1992.

O' CROININ 2013

Daibhi O' Croinin, *Early medieval Ireland 400-1200*, Routledge-London-New York 2013.

O' MEARA 1982

John O' Meara, Introduction, u Gerald of Wales, *The history and topography of Ireland*, prev. John O' Meara, London 1982.

OVIDIJE 2008

Publike Ovidije Nazon, prev. T. Maretić, *Metamorfoze*, Zagreb 2008.

WRIGHT 1905

Thomas Wright, *The historical works of Giraldus Cambrensis*, London 1905.

INTERNET

BYRNE 2017

Aisling Byrne, Gerald of Wales, *The Encyclopedia of Medieval Literature in Britain*, Wiley Online library, 2017.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118396957.wbemlb239> (pristupljeno 12. 3. 2020.)

DCO 2006

Documenta Catholica Omnia, Cooperatorum Veritatis Societas, 2006.

http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1175-1175__Petrus_Comestor__Historia_Scholastica__MLT.pdf.html (pristupljeno 15. 5. 2019.)

EB 2019

Saint Brendan, Celtic abbot, *Encyclopaedia Britannica*, 2019.

<https://www.britannica.com/biography/Saint-Brendan> (pristupljeno 15. 5. 2019.)

SAŽETAK**Čudesni svjetovi Geralda od Walesa – prijevod i komentar odabranih ulomaka iz djela *Topographia Hiberniae***

Članak je podijeljen u dva dijela, od kojih prvi donosi kratak filološki uvod i kontekstualizira sljedeći – odabrane ulomke djela *Topographia Hiberniae* anglonormanskoga arhiđakona Geralda of Walesa. Poznat i kao Giraldus Cambrensis ili Gerald de Barry, taj je autor bio klerik, političar, ali i eminentna intelektualna figura dvanaestostoljetne Britanije. Njegovo trodijelno djelo donosi opise, među ostalim, krajolika, flore i faune Irske, ali i anegdote i zgode o čudesima koje se mogu iščitavati u alegorijskome ključu, kao i nevjerojatne zabilješke o ljudima tih krajeva. Prevedene ulomke objavljujemo kako bismo ukazale na živopisan imaginativni svijet toga djela.

SUMMARY

Miraculous worlds of Gerald of Wales – selected passages from *Topographia Hiberniae* with comments

This paper is divided into two parts: the first is a short philological introduction providing the context for the second one – the first translation of selected fragments from *Topographia Hiberniae* by Gerald of Wales from Latin into Croatian. Also known as Giraldus Cambrensis or Gerald de Barry, the author was an eminent intellectual figure, a clergyman and politician from 12th century Britain. His tripartite work described the landscape, flora and fauna of Ireland, narrating at the same time miracles that can be read in allegorical key, and information of ambiguous credibility about the people of Ireland. The translated fragments should provide a glimpse into the vivid imaginative world we find in this writing.

Key words: Giraldus Cambrensis, Gerald of Wales, *Topographia Hiberniae*, *Topography of Ireland*, mediaeval period, miracles